

УДК 811.161.2'373–028.14“17”

DOI: <https://doi.org/10.37919/3083-6212.2024.1.151-160>

Сіроштан Т.В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0003-0389-8082>

e-mail: tanyasiroshtan1982@gmail.com

ОЗНАКИ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ МОВИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ АБСТРАКТНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті визначено характерні риси процесу інтелектуалізації української мови на матеріалі абстрактної лексики; розглянуто критерії розмежування таких лексем (семантичний, словотвірний); встановлено особливості функціонування абстрактних лексико-семантичних об'єднань на різних етапах розвитку української мови. З боку словотвору простежено тяжіння до уніфікації дериваційних засобів для оформлення структури абстрактного іменника (-ств(о), -ість, -енн(я), -анн(я), -щин(а) тощо) і встановлено, що на сучасному етапі розвитку мови неухильно збільшується кількість запозичених формантів, а також посилюються процеси композитного творення абстрактних найменувань.

Ключові слова: інтелектуалізація мови, абстрактна лексика, абстрактний іменник, лексико-семантична група, словотвірна структура.

Інтелектуалізація — термін, що поширився в психології, де це явище пов'язують із захисними механізмами людини (поряд із проєкцією, дисоціацією, сублімацією, раціоналізацією та ін.). Вона забезпечує особистості можливість абстрагуватися від власних почуттів і афектів. Інтелектуалізацію співвідносять із надмірним використанням людиною інтелектуальних ресурсів для уникнення емоційних переживань [Шевченко 2001].

З погляду лінгвістики «мова розглядається як інтелектуальне надбання, естетичний вияв колективних та індивідуальних знань, світоглядних позицій особи» [Голоюх 2016, с. 55]. Посилення інтелектуального аспекту мови, тобто її інтелектуалізація, виявляється в досягненні такого рівня розвитку, коли висловлювання стають більш визначеними й точними, а за потреби — абстрактними й здатними відображати всю складність людських думок та їх взаємозв'язок. Найчастіше інтелектуалізація співвідноситься з лексичним (рідше — граматичним) рівнем мови, зокрема з абстрактною лексикою, яка позначає узагальнені уявлення мовця про навколишній світ і самого себе.

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. низка екстралінгвальних чинників (демократизація суспільства, його загальна інформованість, динамічний розвиток

науки й техніки, активне зростання рівня освіти) зумовлює перехід лексем із абстрактним значенням зі спеціальних словників до загальноновживаного, виникнення значної кількості нових назв узагальнених понять. Ці явища супроводжуються змінами семантики слова та його функційного потенціалу. Необхідність дескриптивного аналізу зазначених процесів актуалізує проблему інтелектуалізації сучасної української мови.

Вивчення процесів інтелектуалізації мови спирається на націоментальні, лінгвокультурні, концептуальні принципи. У вітчизняному мовознавстві це явище розглядали переважно в площині філософії мови, проте дослідження в галузі лінгвостилістики, когнітивної та соціолінгвістики, історії мови визначили його характерні риси. Детально висвітлено й концептуально обґрунтовано інтелектуальну еволюцію української літературної мови в лінгвотеоретичному та епістемологічному дискурсах у монографії Л. Шевченко [Шевченко 2001]. Проблему інтелектуалізації художнього тексту відображено в працях Л. Голоюх [Голоюх 2016], С. Єрмоленко [Єрмоленко 2009], Л. Лисиченко [Лисиченко 2011], Я. Януш [Януш 2008] та ін. Проте на сьогодні бракує системного дослідження інтелектуалізації мови на різних її рівнях, зокрема на лексичному й словотвірному.

Мета дослідження — визначити характерні риси процесу інтелектуалізації української мови на матеріалі абстрактної лексики в її історичному розвитку.

Абстрактні найменування становлять значну за обсягом групу слів у лексичній системі української мови й відображають суспільні зміни історичного й соціокультурного характеру. Такі слова позначають об'єкти, властивості та відношення, що виникають унаслідок узагальнення, абстрагування від конкретних об'єктів, властивостей і відношень. Цю групу становлять іменники, які характеризуються широкою поняттєвою основою, відсутністю чіткого денотативного значення та високим ступенем абстрагування, а також опосередкованістю номінації.

В українському мовознавстві абстрактна лексика неодноразово була предметом вивчення, зокрема таких учених, як Н. Медведовська [Медведовська 2003], О. Микитюк [Микитюк 1997], Л. Полюга [Полюга 1991], Н. Тома [Тома 2011] та ін. У зазначених працях висвітлено окремі аспекти функціонування таких найменувань на матеріалі різних мов. Саме кількісне зростання та якісні зміни семантики слів з абстрактним значенням упродовж усієї історії розвитку мови відображають її інтелектуалізацією.

Перші лексико-семантичні групи абстрактної лексики сформувалися вже в період функціонування праслов'янської мови. На цьому етапі найбільш пошире-

ними були назви дій (**ěda*, **ědenъje* ‘споживання їжі’), почуттів (**gъrdota* ‘гординя’) та узагальнених ознак (**melizna* ‘дрібність; стан дрібного’). Траплялися також найменування явищ і станів навколишньої дійсності (**bezdzъdzъje* ‘тривала відсутність дощу, посуха’), назви хвороб (**česota* ‘хвороба короста’), звуків (**bixotъ* ‘приглушені звуки, удари, гуркіт’), особливостей інтелекту, характеру чи психічного стану людини (**bujъstvo* ‘нерозумність, безумство; буйність’), найменування вчинків людей, проявів їхнього характеру (**l’ubezъnostъ* ‘люб’язність, прихильність’), суспільно-економічна лексика (**menъba* ‘обмін; обмін за векселем’) та просторові й часові узагальнені поняття (**kosovica* ‘час косіння’). Мовці оперували також назвами свят, звичаїв і обрядів, найменуваннями суспільно-побутових явищ та стосунків між людьми [див. Сіроштан 2017].

В XI–XIII ст. групи слів із таким значенням продовжують активно поповнюватися новотворами, що засвідчує активний розвиток матеріальної та духовної культури Київської Русі. Поширюються іменники на позначення роду занять, діяльності, стану людини, пов’язані з її посадою, становищем у суспільстві (безбраччє, апостольство, купцьство), назви за кількісною ознакою (всемножєство, малость). Наприклад: *се бо благовѣстоуѣхъ вамъ радость великѣ* (1056 ОЄ, 57); *иркѣнаго нарада и службы са^м есмь призираль* (XI/1377 Повч, 35); *изгнанъ от патриаршества* (XI/XIII–XIV ХА, 24), *патриаршество* (XI/XIV СДЯ VI, 360) ‘перебування в сані патріарха’; *Асклипи же врачьбоу* (XI/XIII–XIV ХА, 62), *врачьба* (1076 СДЯ I, 487) ‘лікування, зцілення недугів, виправлення вад’; *дивень же бѣ ѿ величествѣ тѣла и моужьства* (XI/XIII–XIV ХА, 12); *похвала кагану нашему влодимероу* (XI/XV ІлСл, 39), *похвала* (1076 СДЯ VII, 376) ‘похвала, схвалення; вихвалювання’; *оукрѣпѣвъ ѿ дѣтескыи младости* (XI/XV ІлСл, 41); *нищетою своею и наготою глабѣмъ и жаждею срдце твое на съмѣреніе клонѣща* (XI/XV ІлСл, 43); *исполнь блгбти истины* (1283 ЄЄ, 41) тощо.

Зазначені лексико-семантичні групи абстрактів активно функціонують у наступні періоди розвитку української мови. У книжній і народнорозмовній мові XIV–XIX ст., зафіксованій у різних за стилями й жанрами пам’ятках (зокрема, у художніх творах, ділових документах, словниках), простежуються активні процеси українського термінотворення (наприклад, виникає й розвивається термінологія юридична — *жалоба, зарука, указъ*; суспільно-політична — *панцизна, козаччизна, волность*, військова — *оборона* тощо). Велика кількість абстрактних найменувань відображає суспільні правові відносини й побут українського народу цього періоду. Урізноманітнюються тематичні групи таких слів. Наприклад: *коли буде того листу кому потребизна* (1404 Розов, 68); *инъшими дорогами новыми незвычайными, где есть великаа небезпечность, с товари своими пошли* (1545 Торг, 72); *не маючы жадноє бачности на шбетницу свою і*

*вгоду, межси нами постановлену, того жита семдєсятъ и полтретя лаишта за дозволенємъ п̄на бурмистра заарастоваль (1580 Торг, 183); При которо(м) по(к)лада(н)ю и оказова(н)ю того листу запи(с)у ѿповєдала и (с)вє(д)чила (1611 АКЖГУ, 28); Оди(н) позовъ ѿ **выби**(т)є з кгрунто(в) ше(р)шинєвски(х) и з нивъ на врочищу Укорищу и ѿ **побудова**(н)є ру(д)ни и ѿ **шкоды** з ѿты(м) сталые (1611 АКЖГУ, 37); Тѣмъ поісти(н)нѣ бѣда и горе убогимъ: же завше облывають **смутко**(м) прємноги(мъ) (КЗ, 77), пор. також был в **полону** в Турецкой области, в городе Козлове, лет с сорок (1735 ГРух, 69); слѣдовали з Бендер з **неволѣ** (1749 ГРух, 136); подѣляли **смуток** и радїсть під ѣх низкими стрѣхами (1837 РусДн, X) тощо.*

З початку ХХ ст. спостерігаємо поширення лексики різних галузей науки і техніки, наприклад: *арихметика, грамати́ка, мелодика, модернізм* тощо. Цьому сприяє видання низки термінологічних словників, а саме: Вікул М. «Російсько-український словник термінів фізики і хімії» (Гадяч, 1918), Дубняк К. «Російсько-український словничок термінів природознавства і географії» (Кобеляк, 1917), Паночіні С. «Словник біологічної термінології» (Харків, 1931), Полонський Х. «Словник природничої термінології» (Київ, 1928), Тутковський П. «Словник геологічної термінології» (Київ, 1923), Шелудько І., Садовський Т. «Словник технічної термінології» (Київ, 1928), Якубські С. та О. «Російсько-український словник військової термінології» (Київ, 1928) та ін. Широкому читачеві стає доступною фахова лексика, а саме: *окислення, напруження, парування, переохолодження, пересит, топлення, щільність, розпад, розклад* тощо. Створення нових термінів, які описують нові технології, явища, методи і процеси є однією з ознак інтелектуалізації української мови на цьому етапі її розвитку.

У місцевій лексиці сучасної української мови, зафіксованій у діалектологічних словниках, також трапляється чимало абстрактних найменувань, пов'язаних із життям і побутом мовців, як-от: *балалайство* (Он I, 41) 'безладдя; безголов'я'; *баньність* (43) 'горе, туга'; *вайкіт* (81) 'гомін, галас'; *звичайка* (300) 'звичай'; *заклашчина* (Моск, 34) 'закладина нової хати'; *сапанки* (65) 'полоття'; *байловка* (Чаб I, 58) 'сортування сплавного лісу з допомогою довгої спеціальної жердини'; *виходка* (174) 'прогулянка пішки'; *недужість* (II, 362) 'хвороба, недуга'; *перепій* (III, 96) 'обряд пиття горілки за здоров'я молодих із наступним даруванням'; *входини* (ГуцГов, 42) 'новосілля'; *домарство* (61) 'догляд за господарством, коли всі йдуть з хати'; *заводини* (73) 'вечір напередодні весілля, вінкоплетини'; *отпуст* (142) 'храмове свято, празник'; *лупта* (Рум, 671) 'бій, битва'; *каз* (660) 'випадок'; *банування* (Пиртей, 24) 'туга'; *колейництво* (142) 'господарування на залізниці'; *бідноство* (Шило, 53) 'біда'; *здибанка* (127) 'побачення';

трафунок (255) випадок' тощо. Наведені приклади доводять, що інтелектуалізація української мови (незважаючи на тенденцію до уніфікації термінології та розвиток загальноживаних у багатьох мовах слів) має свої унікальні особливості та специфіку.

Підтвердженням неперервного процесу інтелектуалізації української мови на початку ХХІ ст. можуть слугувати приклади зі словників «Лексико-словотвірні інновації», наприклад: *беркутизм* (ЛСІ 2014, 27) 'явище (негативне), пов'язане з «Беркутом»'; *відрадянщення* (39) 'опредметнена дія, спрямована на позбуття всього радянського'; *дніпроцентризм* (61) 'центризм Дніпра'; *євронезалежність* (72) 'Єврокубкова незалежність'; *контрреферендум* (99) 'протилежний референдум'; *кисельовщина* (ЛСІ 2015, 83) 'негативне суспільне явище, пов'язане з Д. Кисельовим (російський медійний пропагандист)'; *макронебезпека* (101) 'надзвичайно велика небезпека'; *перенайменувалівка* (131) 'опредметнена дія (процес), названа дієсловом перенайменувати' тощо. Особливо активно поповнюється суспільно-політична лексика, до загальноживаного словника потрапляють науково-технічні терміни, виникають нові назви узагальнених ознак, яких набувають особи й предмети, поширюються нові назви дій і процесів.

Наведені зміни зумовлюються здебільшого екстралінгвальними чинниками — історичним розвитком українського суспільства. Водночас діють й інтралінгвальні чинники, які здебільшого позначаються на словотвірній структурі новотворів.

На дериваційному рівні процеси інтелектуалізації української мови виявляються в постійному урізноманітненні способів творення нових абстрактів, а також у якісних і кількісних змінах необхідних для цього словотворчих ресурсів. Від найдавніших часів найпродуктивнішим способом творення абстрактних найменувань, як і іменників загалом, була суфіксація.

Уже в праслов'янській мові продуктивними засобами творення девербативів виступають форманти **-ь** (<-ǫ), **-а** (<-ā), **-ь** (<-ī), **-ьба**, **-ьје**, **-ја**, **-јь**, **-оть**. Серед відприкметникових похідних із абстрактною семантикою виразно окреслюються словотвірні типи на **-ostь**, **-ota**, **-ina**, **-izna**, **-ica**. Творення абстрактів від іменникових основ у цей період було обмеженим, проте траплялися десубстантиви на **-ьstvo** та конфіксальні похідні.

У давній руськоукраїнській мові ХІ–ХІІІ ст. продовжуються процеси формування лексико-словотвірних типів абстрактів, більшість із яких представлена девербативами на **-ье**, **-ие**, **-ние** та з нульовим суфіксом, а також із формантами **-ств(о)**, **-б(а)**, **-об(а)**. Потужну конкуренцію віддієслівним лексико-словотвірним типам становили відприкметникові похідні, утворені за допомогою формантів **-ость**, **-от(а)**, рідше — **-ств(о)**.

У подальші періоди розвитку української мови простежуємо тенденцію до уніфікації дериваційних формантів, тяжіння до однозначності. У новій українській мові універсальними засобами творення абстрактів виступають суфікси **-ств(о)**, **-ість**, **-енн(я)**, **-анн(я)**, матеріально не виражений формант та деякі інші.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. позначився значним поширенням дериваційних засобів, запозичених з інших мов (зокрема, **-аці(я)**, **-ізаці(я)**, **-изм**, **-ізм**), а також зростанням продуктивності осново- й словоскладання. Водночас високою активністю характеризуються традиційні для абстрактних іменників суфікси **-ість**, **-ї(а)**, **-ств(о)**, **-к(а)**, **-щин(а)**, нульовий формант тощо.

Огляд динаміки словотвірної підсистеми абстрактних найменувань дає змогу стверджувати, що впродовж історичного розвитку української мови простежуємо наявність певних традицій творення абстрактів та апробованих мовцями продуктивних і стійких словотвірних моделей, що зумовлюють не лише мотиваційну структуру похідного слова, але й особливості фіксації його в мисленні людини. Інтелектуалізація мови, на нашу думку, виявляється в кількісному зростанні абстрактних слів та в унормуванні, уніфікації дериваційних засобів, необхідних для їх творення, у поширенні в загальнонародному вжитку термінологічної лексики, активізації іншомовних компонентів на лексичному й словотвірному рівнях.

Отже, питання інтелектуалізації мови тісно пов'язане з проблемою дослідження категорії абстрактності як у філософському, так і в лінгвістичному аспектах. Оскільки всі слова в мові є узагальненим, абстрактним явищем, встановлення їхньої абстрактності чи конкретності виявляється доволі суперечливим. Першим і основоположним критерієм розмежування таких лексем має бути семантичний. Крім цього, категорія абстрактності виявляється і на словотвірному рівні, де таке значення посилюється формальною структурою слова.

З лексико-семантичного погляду спостерігаємо постійне поповнення абстрактного словника словами різних тематичних груп. Значна кількість таких лексико-семантичних об'єднань продовжує функціонувати від найдавніших періодів розвитку української мови, проте на кожному наступному етапі її функціонування активізуються процеси творення нових слів, зумовлені екстралінгвальними чинниками.

З боку словотвору простежуємо тяжіння до уніфікації дериваційних засобів для оформлення структури абстрактного іменника. Окрему групу суфіксів (**-ств(о)**, **-ість**, **-енн(я)**, **-анн(я)**, **-щин(а)** тощо) вважають традиційними для аб-

страктів, проте на сучасному етапі розвитку мови неухильно збільшується кількість запозичених формантів, а також посилюються процеси композитного творення абстрактних найменувань.

Активне функціонування словника абстрактів в українській мові впродовж усього періоду її розвитку, збільшення кількості тематичних груп таких назв, динаміка їхньої дериваційної структури свідчать про інтелектуалізацію української мови, її неухильний розвиток, завдяки якому мовець може висловити найбільш складні розумові й чуттєві узагальнення, більш ефективно обмінюватися спеціалізованою інформацією.

ДЖЕРЕЛА

- АКЖГУ** — Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року / підгот. до вид. А.М. Матвієнко, В.М. Мойсієнко. Житомир, 2002. 392 с.
- Грух** — Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.: збірник документів /упоряд.: І.Л. Бутич та ін.; ред.: І.Л. Бутич, Ф.П. Шевченко. Київ: Наукова думка, 1970. 657 с.
- ГуцГов** — Гуцульські говірки. Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
- ЄЄ** — Євсевієве Євангеліє: наукове видання / відп. ред. В.В. Німчук. Київ: КСУ, 2001. 320 с.
- ІлСл** — «Слово о законі і благодаті» митрополита київського Іларіона середини XI ст. у списку XV ст. *Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X–XIII ст.* Житомир: «Полісся», 2015. С. 39–45.
- КЗ** — Климентій Зіновійв. Вірші. Приповісті посполиті / підгот. до вид. І.П. Чепіга. Київ, 1971.
- ЛСІ 2014** — Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2014) / заг. ред. А. Нелюби. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 204 с.
- ЛСІ 2015** — Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2015–2016) / заг. ред. А. Нелюби. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 220 с.
- Моск** — Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса, 1958. 77 с.
- ОЄ** — Остромирове Євангеліє 1056–1057 років. *Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X–XIII ст.* Житомир: «Полісся», 2015. С. 47–61.
- Он** — Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. 1–2.
- Пиртей** — Пиртей П.С. Короткий словник лемківських говірок. Івано-Франківськ: Сіверсія МВ, 2004. 364 с.
- Повч** — «Повчання» Володимира Мономаха початку XI ст. у списку 1377 року. *Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X–XIII ст.* Житомир: «Полісся», 2015. С. 30–35.
- Розов** — Розов В. Українські грамоти. Т. 1: XIV в. і перша половина XV в. Київ, 1928. 268 с.
- Рум** — Павлюк М., Робчук І. Українські говори Румунії. Едмонтон; Львів; Нью-Йорк; Торонто: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. 784 с.
- РусДн** — Русалка Дністровая. (Фотокопія з вид. 1837 р.). Київ: Дніпро, 1972. 32 + 135 с.
- СДЯ** — Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) / гл. ред. Р.И. Аванесов. Москва: Русский язык, 1998–2008. Т. 1–7.
- Торг** — Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянина / упоряд.: В.М. Кравченко, Н.М. Яковенко; редкол.: М.Ф. Котляр (відп. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1990. 404 с.

ХА — Книги времєньныа и образныа Георгія мниха. *Истринъ В.М. Хроника Георгія Амартола въ древнемъ славянорусскомъ переводѣ: текстъ, изслѣдованіе и словарь.* Т. 1: Текстъ. Петроградъ, 1920.

Чаб — Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: у 4 т. Запоріжжя, 1992. Т. 1–4.

Шило — Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів; Нью-Йорк: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 287 с.

LEGEND

АКЖГУ — Matvienko, A.M., Moisiienko, V.M. (Eds.). (2002). *Act book of Zhytomyr city government in 1611.* Zhytomyr (in Old Ukrainian and Ukrainian).

ГРух — Butych, I.L., Shevchenko, F.P. (Eds.). (1970). *The Haydamak movement in Ukraine in the 18th century: a collection of documents.* Kyiv: Naukova dumka (in Old Ukrainian and Ukrainian).

ГуцГов — Zakrevska, Ja. (1997). *Hutsul dialects. Short dictionary.* Lviv (in Ukrainian).

ЄЄ — Nimchuk, V.V. (Ed.). (2001). *Eusebius' Gospel: scientific edition.* Kyiv: KSU (in Old Ukrainian and Ukrainian).

ЛЛЛ — “The Word of Law and Grace” by Metropolitan Hilarion of Kyiv in the middle of the 11th century in the list of the 15th century. *Nimchuk, V. (2015). A reader of the history of the Ukrainian language of the 10th–13th centuries.* Zhytomyr: Polyssia. P. 39–45 (in Old Ukrainian and Ukrainian).

КЗ — Чепіха, І.Р. (Ed.). (1971). *Clementiy Zinoviev. Lyrics. Common proverbs.* Kyiv (in Old Ukrainian and Ukrainian).

ЛСІ 2014 — Nelyuba, A., Redko, E. (2017). *Lexical and word-forming innovations (2014).* Kharkiv: Kharkiv Historical and Philological Society (in Ukrainian).

ЛСІ 2015 — Nelyuba, A., Redko, E. (2015). *Lexical and word-forming innovations (2015–2016).* Kharkiv: Kharkiv Historical and Philological Society (in Ukrainian).

Моск. — Moskalenko, A.A. (1958). *Dictionary of dialecticisms of Ukrainian dialects of Odesa region.* Odesa (in Ukrainian).

ОЄ — Ostromyrov Evangelie 1056–1057. *Nimchuk, V. (2015). A reader of the history of the Ukrainian language of the 10th–13th centuries.* Zhytomyr: Polyssia. P. 47–61 (in Church Slavonic and Ukrainian).

Он. — Onyshkevych, M.Y. (1984). *Dictionary of Boiky dialects: in 2 parts.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Пиртей — Pyrtei, P.S. (2004). *Short dictionary of Lemki dialects.* Ivano-Frankivsk: Siversiya MV (in Ukrainian).

Повч. — Volodymyr Monomakh's “Teachings” of the beginning of the 11th century in the list of 1377. *Nimchuk, V. (2015). A reader of the history of the Ukrainian language of the 10th–13th centuries.* Zhytomyr: Polyssia. P. 30–35 (in Old Ukrainian and Ukrainian).

Розов — Rozov, V. (1928). *Ukrainian charters.* Vol. 1: 14th century and the first half of the 15th century. Kyiv (in Old Ukrainian).

Рум. — Pavlyuk, M., Robchuk, I. (2003). *Ukrainian dialects of Romania.* Edmonton – Lviv – New York – Toronto (in Ukrainian).

РусДн — *Mermaid of Dniester* (Photocopy from the edition of 1837). (1972). Kyiv: Dnipro (in Ukrainian).

СДЯ — Avanesov, R.I. (Ed.). (1998–2008). *Dictionary of the Old Russian language (11–14th centuries).* (Vols. 1–7). Moscow: Russian language (in Old Ukrainian and Russian).

Торг. — Kotliar, M.F. (Ed.). (1990). *Trade in Ukraine, 14th – mid-17th century: Volyn and Naddniproianshchyna*. Kyiv: Naukova dumka (in Old Ukrainian and Ukrainian).

ХА — Knigy vryemyennyua i obraznyua Georgiya mniha. Istrin, V.M. (1920). *Chronicle of George Amartol in ancient Slavonic Russian translation: text, study and dictionary*. Vol. 1: Text. Petrograd (in Church Slavonic and Russian).

Чаб. — Chabanenko, V.A. (1992). *Dictionary of colloquialisms of the Lower Dnipro region: in 4 volumes*. Zaporizhzhia (in Ukrainian).

Шило — Shilo, H. (2008). *Naddnistrian regional dictionary*. Lviv–New York (in Ukrainian).

ЛІТЕРАТУРА

1. Голоюх Л. Інтелектуалізація авторської модальності в сучасних українських прозових текстах. *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 4. 2016. С. 55–62.
2. Єрмоленко С.Я. Інтелектуалізація сучасної літературної мови в поезії Ліни Костенко. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. Острог, 2009. Вип. 12. С. 127–138.
3. Лисиченко Л.А. Ці невичерпні глибини мови: монографія. Харків: Вид-во Харк. ун-ту, 2011. 304 с.
4. Медведовська Н.В. Розвиток абстрактної лексики в ранньонімецькій мові (на матеріалі полемічних текстів XVII ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Київ, 2003. 20 с.
5. Микитюк О.Р. Українські абстрактні іменники в загальноповсякденній і терміній лексиці: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Львів, 1997. 282 с.
6. Петрова Л.П. Засоби інтелектуалізації поетичного мовлення (на матеріалі поезій Ліни Костенко). *Українська мова: з минулого в майбутнє: Матеріали науково-практичної конференції на відзначення 200-річчя виходу в світ «Енеїди» І. Котляревського*. Київ, 1998. С. 67–70.
7. Полюга Л.М. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. Київ: Наукова думка, 1991. 240 с.
8. Сіроштан Т.В. Іменники з абстрактним значенням у лексичній системі праслов'янської мови. *Знакові величини у формуванні лінгвального образу світу українців*: монографія. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. С. 91–111.
9. Тома Н.М. Семантико-стилістичні параметри функціонування абстрактної лексики у творах Петра Могили: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Київ, 2011. 227 с.
10. Шевченко Л.І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2001. 478 с.
11. Януш Я.В. Роль Лесі Українки в інтелектуалізації української літературної мови. *Леся Українка і сучасність*: зб. наукових праць. Луцьк, 2008. Т. 4. С. 32–40.

REFERENCES

1. Holoyukh, L. (2016). Intellectualization of the author's modality in modern Ukrainian prose texts. *Linguistic and stylistic studies*, 4, 55–62 (in Ukrainian).
2. Yermolenko, S.Ya. (2009). Intellectualization of the modern literary language in the poetry of Lina Kostenko. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Ser. «Filolohichna»*, 12, 127–138 (in Ukrainian).
3. Lysychenko, L.A. (2011). *These inexhaustible depths of language*. Kharkiv (in Ukrainian).

4. Medvedovska, N.V. (2003). *The development of abstract vocabulary in the early German language (on the material of polemical texts of the 17th century)*: autoref. thesis for obtaining Ph.D. philol. sciences. Kyiv (in Ukrainian).
5. Mykytyuk, O.R. (1997). *Ukrainian abstract nouns in common and term vocabulary*: diss. Ph.D. philol. sciences. Lviv (in Ukrainian).
6. Petrova, L.P. (1998). Means of intellectualization of poetic speech (based on Lina Kostenko's poems). *Ukrainian language: from the past to the future*. Materials of the scientific and practical conference to celebrate the 200th anniversary of the publication of "Eneida" by I. Kotlyarevskiy. Kyiv. P. 67–70 (in Ukrainian).
7. Polyuha, L.M. (1991). *Ukrainian abstract vocabulary of the 14th – first half of the 17th century*. Kyiv (in Ukrainian).
8. Siroshtan, T.V. (2017). Nouns with an abstract meaning in the lexical system of the Proto-Slavic language. *Symbolic values in the formation of the linguistic image of the world of Ukrainians*. Melitopol. P. 91–111 (in Ukrainian).
9. Toma, N.M. (2011). *Semantic and stylistic parameters of the functioning of abstract vocabulary in the works of Pyotr Mohyla*: diss. Ph.D. philol. sciences. Kyiv (in Ukrainian).
10. Shevchenko, L.I. (2001). *Intellectual evolution of the Ukrainian literary language: theory of analysis*. Kyiv (in Ukrainian).
11. Yanush, Ya.V. (2008). The role of Lesya Ukrainka in the intellectualization of the Ukrainian literary language. *Lesya Ukrainka and modernity*: coll. scientific works. Lutsk. Vol. 4. P. 32–40 (in Ukrainian).

Tetiana Siroshtan, Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor of the Department of the Ukrainian Language of Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

<https://orcid.org/0000-0003-0389-8082>

e-mail: tanyasiroshtan1982@gmail.com

SIGNS OF LANGUAGE INTELLECTUALIZATION IN THE HISTORY OF UKRAINIAN ABSTRACT VOCABULARY

The article identifies the characteristic features of the process of intellectualisation of the Ukrainian language on the basis of abstract lexis; considers the criteria for distinguishing such lexemes (semantic, word-formation); establishes the peculiarities of functioning of abstract lexical and semantic associations at different stages of development of the Ukrainian language. On the part of word formation, the tendency towards unification of derivational means for the structure of an abstract noun (-ств(о), -ість, -енн(я), -анн(я), -щин(а) etc.) is traced and it is established that at the present stage of language development the number of borrowed formants is steadily increasing, as well as the processes of composite formation of abstract names are intensifying.

Keywords: the intellectualization of the language, abstract vocabulary, abstract noun, lexical-semantic group, word-forming structure.

Отримано редакцією журналу / Received: 11.03.2024

Прорецензовано / Revised: 19.03.2024

Схвалено до друку / Accepted: 23.10.2024